نیچەو

فیمینیزمی هاوچەرخ

نوشین شاهندە

وەرگێڕانی لە فارسییەوە: محەمەد کەریم

بۆچی فیمینیستەکان مەیلیان بەلای فەلسەفەی نیچەدا هەیە, لەکاتێکدا وا بەناوبانگە کە دژی ژنە؟ ئایا دەتوانرێ فەلسەفەی نیچە لە وتە پڕ لەسوکایەتییەکانی دەربارەی ژنان و دژایەتییەکانی بۆ جولانەوەی فیمینیستی ئەوروپای مۆدێرن جیابکرێتەوەو ئەو فەلسەفەیە بەپشتیوانییەك لەفیمینیزمی هاوچەرخ لەقەڵەم بدرێ؟

ئایا فەلسەفەی نیچە دەتوانێت بۆ تیۆری فیمینیستی سوودمەندبێت؟ ئایا فیمینیستەکان دەتوانن سوود لەڕەخنەکانی نیچە دەربارەی مێژوو و بیری فەلسەفی بۆ رێگرتن لەهاتنەناوەوەی ژنان بۆ ناو ئەو مێژووە, وەربگرن؟ بۆچی فیمینیستەکان مەیلیان بەلای فەلسەفەکەی نیچەدا هەیە, ئەوان چی لەخوێندنەوەی بەرهەمەکانی نیچەو بیروباوەڕەکانی بەدەستدەهێنن, ئەمانە ئەو پرسیارانەن کە هەوڵدەدەین وەلامیان بدەینەوە.

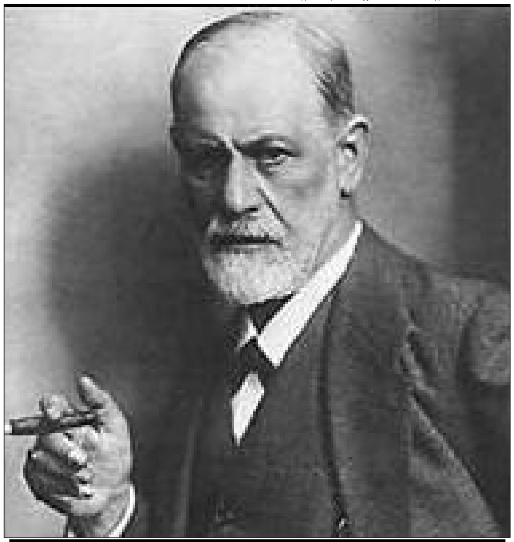

فرۆید

بەشێوەیەکی گشتیی فیمینیستەکان, پەیوەندییەکی جۆراوجۆرو گۆڕاویان لەگەڵ فەلسەفەی نیچەدا هەیە, هەندێکیان, دەربارەی سوودمەندیی فەلسەفەی نیچە بۆ فیمینیزمی هاوچەرخ قسەدەکەن و هەندێکی تریان قسە لەزیانبەخشیی ئەو فەلسەفەیە دەکەن, دەتوانین بڵێین لێرەشدا, هەروەکو باقیی بوارەکانی دی, هەمان ئەو تەمومژو ناکۆکییە بەدیدەکەین کە لەسەرایای وتەکانی نیچەدا بوونیان هەیەو لەڕاستیدا هەمان ئەو تەمومژەیە کە وێڕای دژوارکردنی تێگەیشتنی راست و دروست لەبیروباوەڕەکانی نیچە, بۆتەهۆی سەرهەڵدانی راڤەو گوزارشتی جیاواز سەبارەت بەبۆچوون و بیروباوەڕەکانی و لەئەنجامیشدا بۆتە هۆی ئەکتیڤی و تازەیی ئەو بیروباوەڕانە. رەنگە گرنگترین کاریگەرییەك کە نیچە لەسەر بیری سەدەی بیست و دوای ئەوەش هەیبێ ئەوەبێ کە نیچە بوو بە ئیلهام بەخشی مامەڵەو بیری نوێ, ئەم قسانە دەربارەی کاریگەریی نیچە لەسەر فیمینیزمی هاوچەرخیش راستن. خودی فیمینیستەکانیش دەربارەی پەیوەندیی نێوان (نیچەو ژن), لەدەوری ئەو مەسەلەیە کۆبوونەتەوە کە دەبێ چۆن وتەکانی نیچە دەربارەی ژنان و ژنێتی راڤە بکرێن. ئەوەی فیمینیستەکان لەم بارەیەوە بەدییان کردووە, ئەوە روخساری پڕ لە سووکایەتی و گاڵتەجاڕیی وتەکانی نیچە نییە, بەڵکو ئەوە هەوڵی (ئەو)ە بۆ بەدەستەوەدانی شێوازێکی نوێ لەگوتارو نووسین و فیکر, کە دەتوانێ بۆ فەلسەفەی فیمینیستی زۆر سوودمەندبێ, لەڕاستیدا دەتوانین بڵێین کە ((بەسوودترین لایەنی نووسینەکانی نیچە بۆ فۆرمەڵەبوونی فەلسەفەی فیمینیستی, لەهەڵوێستی راشکاوانەی ئەودا نییە دەربارەی ژن, بەڵکو دەبێ لەشێوازو هەوڵی نیچەدا بۆ خستنەڕووی فەلسەفەیەك دەربارەی لەش و ئاشکراکاریی ئەو دەربارەی خوازەکانی گوتەی فەلسەفیی و شێوەی تایبەتی نیچە بۆ هەڵوەشاندنەوەی پێشداوەریی (نێرانە) لەبیروعەقڵی خۆرئاوادا, بدۆزینەوە)) (کیت ێنسل-پیرسون, ١٣٧٥: ص ٢٤٣-٢٤٤).

لەم نووسینەدا, ئێمە دەربارەی هەندێ لەبنەماکانی فەلسەفەی نیچە قسەدەکەین کە فیمینیستەکانی بەلای خۆیدا راکێشاوەو چەند رێگەیەکی بۆ پێشخستنی بزوتنەوەی فیمینیستی لەبەردەمیاندا ئاوەلاکردووە, بەلام بەرلەوە ئاماژە بۆ راڤەکانی دریداو فۆکۆ دەکەین, سەبارەت بەبیروبۆچوون و ئەندێشەکانی نیچە, لەبەرئەوەی ئەم دوانە سەرەتاکانی سوودوەرگرتنی فیمینیزمی هاوچەرخیان لەبیری نیچەدا فەراهەمکردووە.

زەمینە فەلسەفییەکان

زەمینە فەلسەفییەکانی گەشەکردنی ئەو فیمینیزمەی کە کاریگەریی نیچەی لەسەرە, زیاتر قەرزاری ئەو کارانەیە کە

فەیلەسوفە فەڕەنسییەکان و لەوانیش جاک دریدا- Jaques Derida و میشیل فۆکۆ Michel Foucault (١٩٢٦-١٩٨٤) سەبارەت بە بەرهەمەکانی نیچە ئەنجامیانداوە، ئەم دوو فەیلەسوفە فەڕەنسایییە کە دەتوانین بڵێین بیری پۆست بونیادگەریی لەسەردەستی ئەمان فۆرمەڵەبوو، لەپێناوی بیری نیچەدا، تەواوی عەقڵانییەتی مۆدێرنێتەی خۆرئاوایان خستە ژێر پرسیارەوە، ئەم دوو فەیلەسوفە لەبنچینەوە نکۆڵی لەڕێبازی میتافیزیک لەفیکری خۆرئاواداو ئەو دوالیزمەش دەکەن کە ئەم فیکرە بنیاتی دەنێ، بۆ نموونە دریداش هەروەکو نیچە، هەرجۆرە باوەڕێك بەدژایەتیی بەهاکان ڕەتدەکاتەوە کە بە(میتافیزیکی ئامادەبوون) ناوی دەبات، بەڕای دریدا بنچینەی میتافیزیکی خۆرئاوا لەسەر ئەو ئەگەرە وەستاوە کە ((مانا، هەمیشە، ئامادەیەو مانەوەی بەنەزانراوی لەبێدەسەڵاتیی ئێمەوە لە دۆزینەوەی ڕێگەی ڕاست، یان لەناڕاستیی ئەو ئامرازەوە سەرچاوەی گرتووە کە هەڵمان بژاردووە. دریدا دەڵێت لەمێژووی فەلسەفەی خۆرئاوادا، هەمیشە گریمان لەسەر ئەوەبووە کە مانا لەقسەو عەقڵدا (کە هەردووکیان بە واژەی یۆنانی Logos دەردەبڕرێن)، ئامادەیە، دریدا ئەم باوەڕی ئامادەبوونی ڕاستەوخۆیەی بەمانای (میتافیزیکی ئامادەبوون) ناوبردووە)) (بابك احمدی، ١٣٨٧: ص ٤٨٣).

بنچینەی میتافیزیك هەمیشە لەسەرچاوەی جیاواز یان لەڕووبەڕووبوونەوەی دوالیزمەوە دەستپێدەکات: بۆ نموونە دنیا لەبەرامبەر ڕۆژی دواییدا، شەڕ لەبەرامبەر خێردا، درۆ لەبەرامبەر ڕاستیدا، لەش لەبەرامبەر ڕۆحدا، سروشت لەبەرامبەر فەرهەنگ و دواجار ژن لەبەرامبەر پیاودا.

ڕەخنەی دریدا، لەمیتافیزیك ڕاست هەمان ئەو ڕەخنەیەیە کە نیچە لەمیتافیزیکی هەیە، ئەو ئەم بەراوردانەی قبوڵ نییە: ((ڕەخنەی سەرەتایی دریدا لەمیتافیزیکی خۆرئاوا ئەوەیە کە بیری فەلسەفی زانستی خۆرئاوا هەمیشە زیندانیی فاکتەری دوو جەمسەری بووە کە خۆی دروستیکردوون و پاشان وایزانیووە کە لەڕاستیدا هەن، بیری میتافیزیك هەرگیز نەیتوانیووە خۆی لەبەندیی ئەم زیندانە ڕزگار بکات)) (بابك احمدی، ١٣٧٠، ص ٢٨٤)، هەڵوەشاندنەوەی دریداش ڕاست بەهەمان مانایە، واتە دریدا بەنیازی هێنانە ژێر پرسیاری مەیلی کۆن و میتافیزیکی فەلسەفەی خۆرئاوایەو بەهاوکاریی ڕێبازێك کە بەهەڵوەشانەوە ناونراوە، ڕەخنە لەبنەمای ڕێبازی میتافیزیکی خۆرئاواو بنچینەی ئەو ڕێبازە دەگرێت، بەم شێوەیە نیچە بنەمای کارەکەی بۆ دریدا ئامادەکردووە، هەروەکو پێشان بینیمان و لەئاییندەشدا دەیبینین، باوەڕ نەبوون بەدژایەتیی بەهاکان کە ڕووبەڕووبوونەوەی پیاو/ ژن-یش یەکێکە لەوانە، هەروەها ڕەتکردنەوەی هەموو جۆرە دوالیزمێك و ڕەخنەگرتنی تەواو لەنەریت و میتافیزیکی فەلسەفی خۆرئاوا، هەموو ئەمانە لەبنەما سەلمێنراوەکانی بیری نیچەن.

دیکارت

جگە لەمەش، بەکارهێنانی مەفهومی (جیاوازیی) لەلایەن دریداوە، بەسوودوەرگرتن لەبیری نیچە، یەکێکی تر لەزەمینەکانی سوودوەرگرتنی فیمینیستەکانی لەبیروبۆچوونەکانی نیچە فەراهەمکردووە، هەروەکو ئاماژەمان بۆ کرد، نیچە، باوەڕی بەدژایەتی (ناکۆکیی) بەهاکان نییە، ئەوەی بەلای ئەوەوە بوونی هەیە (جیاوازی)یە نەك دژایەتی یان ناکۆکیی و هەموو جۆرە دوالیزمێك لەبیری نیچەدا دەبێت بەسەرنجدان لەم مانایە لێی بکۆڵرێتەوە، هەروەکو دەربارەی ژن و پیاویش، ئەوەی کە بوونی هەیە بریتییە لەجیاوازیی سروشت و دنیای ئەم دوانەو پاشان ئەو

جیاوازییانەی کە هەموو شتە تایبەتییەکانی ئەم دوو رەگەزە لەخۆی دەگرێت.

فۆکۆش وەکو دریدای هاوچەرخی، بانگەشەی هەڵوەشاندنەوەی دەربڕینە باوەکان دەکات، چ لەزمانی فەلسەفەو زانستو چ لەزمانی رۆژانەدا، بەباوەڕی فۆکۆ ئەم زمانە بەتاڵ نییە، بەڵکو هەڵگری پێشگریمانەو وێناکردنە فەرهەنگییەکانی رێبازێکە.

((شیکردنەوەی قسەی رەخنەگرانە- Critical Discourse Analgsis= CDA کە بەشێوەیەکی رەخنەگرانە زمان دەخوێنێتەوە، شێوازێکە کە لەلایەن میشیل فۆکۆوە دامەزرێنراوە، لەم شێوازەدا باوەڕ وایە کە فاکتەری وەکو پێکهاتەی مێژوویی، پەیوەندییەکانی دەسەڵات لەکۆمەڵدا، بنەماو رەوتە کۆمەڵایەتیو فەرهەنگییەکانو جیهان بینییەکان، زمان واتە قسەو تێکست فۆرمەڵە دەکەنو لەرێگەی بەکارهێنانی بەردەوامی زمانەوە لەکۆمەڵدا، ئەم پێکهاتەو پەیوەندییو بنەماو رەوتو جیهان بینیانە، جێگیردەبنو دەمێننەوە، بەمپێیە، لەنێوان ئەو فاکتەرانەو زماندا، پەیوەندییەکی دوو لایەنەو کارلێکردنی بەرامبەر هەیەو ئەمەش راست هەمان ئەو شتەیە کە فیمینیزمی تەحلیلی سوودێکی زۆری لێوەرگرتووە، هەروەکو دەبینین، باسە نوێکانیان دەربارەی زمانو باوەڕ بەبوونی شێوازێکی ژنانە لەقسەو گوتارو نووسینو هەتا لەبیرکردنەوەدا، رەخنەی لەزۆر بواری کۆن (سونەتی) گرتووە لەم زەمینانەدا، لەڕاستیدا، هەمان بیر رێگەی بۆ لێکۆڵینەوەی رەخنەگرە فیمینیستەکان کردەوە لەبواری زمانو فیکرداو بەم شێوەیە لەوە تێگەیشتن کە بابەت یان رەگەزی تێکستی زانستیو فەلسەفی، بابەت یان رەگەزێکی بەتاڵ نییە، بەڵکو بابەتێکی پاتریاركو دەسەڵاتخوازە: هەموو ژنێك بەچاکی دەزانێت کە قسەی حاکم لەرێگەی بەکارهێنانی پەیوەندییە زمانیەکانیەوە ئەو بچووك دەکاتەوەو تاڕادەی بکەرێکی پەیوەندییە رەگەزییەکان کەمیدەکاتەوە، لەگەڵ رەخنەی نوێی فیمینیستیدا لەو واقیعە، بەکارهێنانی بەسێکس بووی زمان (Sexist Language) دەستپێدەکات، بەپێی ئەم رەخنەیە، هەموو خوێندنەوەیەکی تێکستو هەموو تێگەیشتنێك لەبەرهەمی هونەریی لەسەر بنەمای (جنس) رەگەز وەستاوە، گوتارو نووسین بێلایەن نینو بەردەوام هەڵوێستی (جنسی) خۆیان دەردەبڕن، کەواتە دەتوانرێ بنەمای مانایی تێکست تێکبشکێنرێ کە لەسەر جیاوازیی رەگەز وەستاوە، بەڵام هەمیشە دەیەوێ نکۆڵیی لەم جیاوازییە بکات یان دەیەوێت بنەمای راستەقینەی خۆی بشارێتەوە، ئەم مەسەلەیە، هۆی سەرەکیی لایەنگریی ژمارەیەك لەرەخنەگرە دیارە فیمینیستەکانی وەکو (هیلین سی سو)ە لەتیۆری هەڵوەشانەوە)) (بابك احمدی، ١٣٧٨، صص ١٧٤- ١٧٥)

بەم شێوەیە بیری دریداو فۆکۆ کە بە ئیلهام وەرگرتن لەتێڕوانینەکانی نیچە، دەربارەی بیری فەلسەفی خۆرئاواو رەخنەلێگرتنی شێوەی گونجاوو جێگیریی خۆیان پەیدا دەکەن، دەبن بەپردێکی پەیوەندیی گرنگ لەنێوان فیمینیزمی فەلسەفی هاوچەرخو بیری نیچەدا.

نیچەی فیمینیست

بەلای فەیلەسوفە فیمینیستەکانەوە گەڕانو پشکنین بەناو ئەو میراتەدا گرنگە کە نیچە بۆی بەجێهێشتوون، ئەو فەیلەسوفانە لەنێوان بنەماو خولیای فیمینیستی خۆیانو زۆر بنەمای فەلسەفیی بیری نیچەدا، نزیکییەکی زۆریان بەدیکردووە، بۆ نموونە زۆر لەبنەما گرنگەکانی رەخنە فیمینیستیەکان کە لەمێژووی فەلسەفە گیراون، لەگەڵ رەخنەی نیچەدا لەفەلسەفە یەکسانن، زۆر لەفەیلەسوفە فیمینیستەکان ئەوەیان خستۆتەڕوو کە فەلسەفە، بەشێوەیەکی باو، لەلایەن پیاوانێکەوە نووسراوە کە بەهای تایبەتیو باڵایان بەشتەکانی تر داوە، ئەو پیاوانە زیهنیان لەسەروو بەدەنو فەرهەنگیان لەسەروو سروشتو عەقڵیان لەسەروو ناعەقڵانییەتو حەقیقەتیان لەسەروو خەیاڵو خێریان لەسەروو شەڕەوە داناوەو لەوێوە کە ژنانو سیفەتی ژنانەو دایکانەی ژنان هاوشانی بەدەنو سروشتو ناعەقڵانییەتو خەیاڵو شەڕە، بۆیە رێگە لەژنان گیراوە بۆ چوونە ناو مێژووی فیکرو فەلسەفەو بەمپێیە، لەتێڕوانینی جدییو عەقڵانی فەیلەسوفەکاندا- کە دەتوانین بڵێین تەقریبەن هەموویان پیاون- نادیدە گیراون، بەدەربڕینێکی دیکە، ئەوەی فەیلەسوفەکان وەکو ئەزموونی مرۆڤایەتیی، خستوویانەتەڕوو، لەڕاستیدا تەنها ئەزمونی پیاوانو هەڵبەتە هی ژمارەیەکی تایبەت لەپیاوان بووە، ئەگەر چاوێك بەمێژووی بیری فەلسەفی خۆرئاوادا بخشێنین، هەست بەوە

دەکەین کە ئەو گۆشەنیگایانەی حیکایەتە فەلسەفییەکان دەریانبڕیون، هی پیاوانێکی سپی پێستو چینی باڵای کۆمەڵن، لەم رووەووە بەباوەڕی فیمینیستەکان، دەبێ ئەوەی ئەو فەیلەسوفانە دەریانبڕیووە، جارێکی تر لێیبکۆڵرێتەوە. لەبەرئەوەی تەنها بەڕووکەش بابەتییبوون دەنوێنن: لەکاتێکدا کە تەنها فەلسەفەو ئەزموونو مێژووی مرۆڤ، هەموو کەسە جیاوازەکان لەخۆ بگرێ، دەتوانین ئومێدەواربین کە ئەو نموونەو ئەزموونانە بۆ سەراپای مرۆڤایەتین.

هەندێکی تر لەفیمینیستەکان ئاماژەیان بۆ ئەوە کردووە کە بابەتییبوون یان راستیی، لەچەند گۆشەنیگایەکی تایبەتەوە بەدەست دێنو باس لەبارەیانەوە بەجیا لەو کەشوهەوایەی بەسەریاندا زاڵە گومڕاکەرە، نیچەش لەنووسینەکانیدا هەمان رەخنەی لەبابەتییبوونو راستیی هەیە، نیچە وا قسەدەکات کە هەر راستییەك لەگۆشەنیگایەکی تایبەتییەوە بەرهەمدێتو بەبێ بوونی گۆشەنیگا، تێگەیشتن لەهیچ راستییەك کاریکردە نییە، هەروەکو دەبینین، ئەم گۆشەنیگاکارییەی نیچەش دەتوانێ لەپێناوی پشتیوانیی لەبەهاکانی ژنانو سیفەتە ژنانیەکان سوودی لێوەربگیرێ.

وێڕای ئەمەش، نیچە باس لەچەند میتۆدێك دەکات کە بەهۆی بەکەڵکییانەوە چەندین راستییو بەهاو پێگەی تایبەتییان بۆ کۆمەڵێ کەس فراوانکردووەو خۆیان وەکو بەهای باڵاتر نیشانداوە، بۆ نموونە لەکتێبی (ئارکیۆلۆژیای ئاکاردا) نیچە کۆمەڵێ بەهای وەکو ئەو بەهایانەی کە زیهن لەبەدەن بەباڵاتر دەزانن، دەخاتە ژێر پرسیارەوە، لەبەرئەوەی بەباوەڕی نیچە، ئەو بەهایانە دەبنەهۆی ئەوەی ئێمە دوچاری بێتوانایی و لەئەنجامدا دوچاری گوناهبین، نیچە لەم بەرهەمەیداو لەتەواوی بەرهەمەکانیشدا، رەخنە لەو مافی پێشخستنو باڵاییە دەگرێ کە بەزیهن نەدراوەو بەبەدەن دراوەو لەوێوە کە ژنان بە بەدەنیان جیادەکرێنەوە، تەئکیدکردنەوەی نیچە لەگرنگی بەدەن، بۆ فەلسەفەی فیمینیستی مایەی ئومێدەوارییە، وەکو لەڕەخنەی نیچەدا لەخواستی حەقیقەت یان ئارمانی دوورەپەرێزیی هەندێ مەیلی فیمینیستی هەیە کە تەئکید لەبەدەنو سەماو چالاکیی و پێکەنین دەکاتەوە، هەروەها ئەو میتۆدانەی کە ئەو بەکاریاندەهێنێ بۆ ئەوەی بەهۆیانەوە ئەوە نیشان بدات کە بۆچی بەها بەهەندێ شتی دیکە زیاتر دەدرێ، دەتوانێ بۆ هەوڵی فیمینستەکانو فەیلەسوفانی فیمینیست لەلێکۆڵینەوەی ئەو مەسەلەیەدا بەکەڵك بێ کە بۆچی ژنانو تایبەتمەندیی ژنانەو دایکانەی ژنان لەلایەن فەلسەفەی کۆنەوە بێبەها کراوەو رێگە لەچوونە ناوەوەی ژنان بۆ ناو مێژووی بیر گیراوە، بەم پێیە، نیچە بەهێنانە ژێر پرسیاری عەقڵو رۆشنبیریی و راستیی و خێر کۆمەڵێ شتی دیکە دەخاتە ژێر پرسیارەوە کە بۆ بێتوانا لەقەڵەمدانی ژنانو رێگرتن لێیان بۆ هاتنە ناو فەلسەفەوە بەکارهێنراون، بۆ نموونە نیچە ئەو شتانەی کە عەقڵ لەناعەقڵانییەت بەباڵاتر دەزانن لەڕێگەی ئەو ئیدعایەوە دەخاتە ژێر پرسیارەوە کە ئەو باڵایی و بەهایەی کە ئێمە بۆ عەقڵمان داناوە، بەرهەمی لۆجیكو عیللەتو مەعلومە کە خودی ئەم مەسەلەیەش بەرهەمی رێزمانە، نیچە باوەڕی وایە کە زمانو وشەکان، واتە ئەو ئامرازەی کە ئێمە بەهۆیانەوە لەبارەی دنیاوە قسەدەکەین، رێك رەنگدانەوەی جیهانو شتەکانی ناوی نین، بەڵکو بەڕاستی مانایەك دەخولقێنن کە ئێمە بەهۆی زمانو وشەکانەوە دەیدەین بەجیهان، هەمان ئەو بیرەی کە زمان دەتوانێت لەجیاتی ئەوەی رێك واقیع نیشانبدات، مانا بخولقێنێ، هەروەکو دەبینین دەتوانێت بۆ فەلسەفەی فیمینیستی بەسوودبێ.

ویڕای ڕەخنەی نیچە لەعەقڵ، ڕەگەزەكانی ناعەقڵانییەت دەگەڕێنێتەوە بۆ فەلسەفە، نیچە لەپەسەندكردنی دیڤنیزڤیس و هەوڵەكانیدا بۆ بەرجەستەكردنی فەلسەفەی دیڤینزڤیسی زۆر بەناوبانگە، دیڤینیزڤیس خودای بەرداریو جۆش وخرۆشەو لەوێوە كە بەدەن، جۆش وخرۆشی ناعەقڵانیی تایبەتی ژنانە، دیسان بەهادانان بۆ جۆش وخرۆشی بەدەن، لەلایەن نیچەوە، دەتوانێ ببێتەهۆی بەهادانان بۆ ژنان.

ڕەخنەی نیچە لەدوالیزمی فەلسەفی یان میتافیزیکی- بەشێوەیەكی گشتی- دوایالیزمی جنسی- بەشێوەیەكی تایبەتی- لەڕوانگەی هەندێ لەفیمینیستەكانەوە دەتوانێت بۆ فەلسەفەی فیمینیستی سوودمەندبێ، هەرچەندە ژمارەیەك لەفیمینیستەكان باوەڕیان بەدوالیزمی جنسی هەیە، كە نیچە بەتایبەتی سەبارەت بەئەخلاقی خاوەن كۆیلەو كۆیلەكان تەرحی دەكات، لەم ڕووەوە دوالیزمی جنسی نیچە لەگەڵ پرانسیپە فیمینیستیەكاندا بەناكۆك دەبینن.

ئەلف/ ڕەتكردنەوەی دوالیزمی سێكسی

نیچە بەرەتكردنەوەی دوالیزمی كۆسمۆلوجیاو دوالیزمی فەلسەفەی كۆن، لەڕاستیدا دوالیزمی سێكسیش ڕەتدەكاتەوە، هێرشی نیچە بۆ سەر دوالیزم، بەتایبەتی لەكتێبی (ئەو دیوی خێرو شەڕ)دا بەدیدەكرێ، هەرچەندە لەیەكەم بەرهەمی فەلسەفیدا واتە (لەدایكبوونی تراژیدیی لەرۆحی موزیكا) وە دوالیزمێكی سەرەتایی بەدیدەكرێ، واتە نیچە لەوێدا بەجیاوازیی لەنێوان ڕواڵەت و واقیع قایل دەبێ و ڕواڵەت وەكو ڕووبەڕووبوونەوەی (ئەپۆلۆن- خودای خۆر) لەگەڵ دیڤینزۆس، دەبینێ لەڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ واقیعدا، بۆ نموونە شادومانی یۆنانیەكان كاردانەوەیەك بوو لەبەرامبەر ئەو ترسەدا كە ئەوان لەبەرئەوەی تێگەیشتنێكی قووڵیان هەبوو سەبارەت بە (ناكۆكی و یەكەم ئازار لەدڵی یەكەم (یەكتا- وحدانیە)دا (زایش تراژدی، ص ٦) هەیانبوو، یان عەقڵانیەتی نائاسایی ئەوان، كاردانەوەیەك بوو لەبەرامبەر سروشتی نائاسایی ناعەقڵانیاندا.

لەوێوە كە نیچە، باوەڕی وایە سەردەمی بیركردنەوەی دۆگمایی بەسەرچووە، ڕووبەڕووی دیدگای بیركردنەوەی دۆگمایانەی فەیلەسوفانی پێش خۆی دەبێتەوەو ڕەخنە لەپێشداوەریی ئەو فەیلەسوفانە دەگرێ، یەكێك لەو پێشداوەریانە، باوەڕكردنە بەناكۆكی بەهاكان:

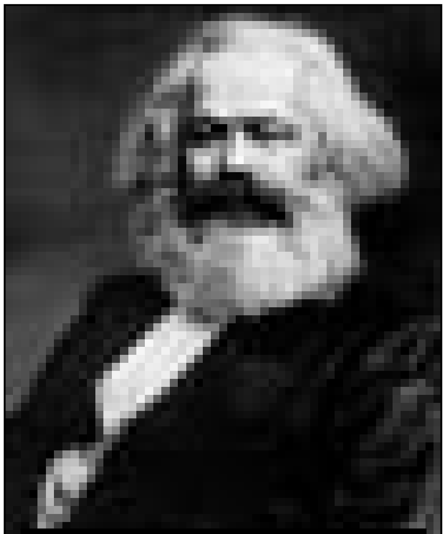

ماركس

(بنچینەی ئەم پێشداوەرییە، باوەڕێكە كە دەڵێت هەر شتێك كە (خێر)ێكی بێ مەرجە، دەبێ هاودژێكی هەبێ كە ئەویش (شەڕ)ێكی بێ مەرجە، ئەم باوەڕە ئەو ئەنجامە ناوەكیەی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتووە كە بێغەل وغەش بوونی (خێر) یەعنی ئاوێتەبوونی لەگەڵ (شەڕ)دا، خێر نابوت و ئالوودە دەكات، (استنلی مك دانیل، ١٣٧٩، ص ١٣٣) ئەم دژایەتیە فەلسەفیانە بریتین لەدژایەتی نێوان خێر/ شەڕ، زیهن/ بەدەن، حەقیقەت/ خەیاڵ، بیركردنەوەی بەئاگا/ بیركردنەوەی بێئاگاو دواجار پیاو/ ژن، بەڵام نیچە دەربارەی جۆراوجۆریی دوالیزم دووجۆر گومانی هەیە: (چونكە یەكەم دوالیزمی دەتوانرێ سەبارەت بەم مەسەلەیە گومان بكرێ كە ئایا قەت دژایەتیەك هەبووە، و دووەم ئەوەیە كە زیاتر ئەم بەهادانانە ڕەشۆكیانەو دژایەتی بەهاكان، كە ئەوانەی باوەڕیان بەمیتافیزیك هەیە لەزگەی خۆیان لێداوە، جگەلە بەهادانانی ڕواڵەتی مەسەلەكان و گۆشەنیگایەكی سەرپیی شتێكی دیكە نەبن (فراسوی خیرو شر، ص ٣). نیچە لەسەرەتادا گومان دەكات كە ڕەنگە دژایەتی لەمجۆرە هەرگیز وجودیان نەبێ و پاشان گومان دەكات كە ئەگەر دژایەتی لەمجۆرە هەشبن، ڕەنگە تەنها بەهۆی گۆشەنیگایەكی

تایبەتییەوە بایەخیان هەبێ و ئەوانەی پێیان دەوترێ (دژەکان) لەبنچینەدا یەك بن و پێکەوە پەیوەستبن: (زیاتر ئەوەی مایەی بەهاداریی مەسەلەیەکی وا پەسەند کراوە، بریتیە لەو پەیوەندییە بەئەدەبانەیە کە لەگەڵ مەسەلە خراپەکاندا هەیە کە بەڕواڵەت دژ بەخۆیانەو بەیەکەوە پەیوەستن و بەیەکداچوون، زیاتر لەیەك جەوهەرن، زیاتر! (هەمان سەرچاوە).

لاکان

ڕەخنەی نیچە لەبیروبۆچوونی فەیلەسوفە کۆنەکان لەبارەی بیری هەست و نەستەوە کە یەکێکە لەو دوانە دژ بەیەکانە کە تائێستا هەموو فەیلەسوفەکان پشتیان پێبەستووە، بەو بانگەشەیە دەست پێدەکات کە دەڵێت: (گەورەترین بەشی ئەندێشەی بەئاگا لەوانیش ئەندێشەی فەیلەسوفانە دەبێ وەکو کرداری غەریزی لەقەڵەم بدرێ). هەمان سەرچاوە، ل٣) نیچە لەدرێژەی قسەکانیدا دەڵێت (وردە وردە ئەوە بۆ من ڕوونبۆتەوە کە هەر فەلسەفەیەکی گەورە تا ئێستا جگەلە دان پێدانانی تایبەتی نووسەرەکەی و جۆرێ لەیاداشت نووسینی نەویستراوو نەزانراو شتێکی دیکە نەبووە) .(هەمان سەرچاوە ل٦) نیچە باوەڕی وایە ئەو سیستمانەی کە فەیلەسوفەکان دایدەنێن، دەربڕی سروشت و خوی ئەوانە.

نیچە، سیستمی فەیلەسوفە بەناوبانگەکان لەچوارچێوەی هەڵسەنگاندنی بەهای ئەخلاقیاندا شیدەکاتەوەو دەڵێت (فەیلەسوفی ڕاستەقینە، هەمیشە قوڵترین (پاڵنەرەکانی) خۆی لەئەندێشەکانیدا پێچەوانە دەکاتەوە) چونکە (زانا سەروەری خوازەو لەو لایەنەوە هەوڵ بۆ فەلسەفە لێدان دەدات). (هەمان سەرچاوە)

هەڵبەتە ئەمە بەو مانایە نییە کە هەموو ئەندێشەیەکی بەئاگا دەتوانێ لەسنووری غەریزەدابێ، چونکە بۆچونێکی لەوجۆرە، نیچە تا ئاستی ماتریالیزم دادەبەزێنێ و ئەمەش لەکاتێکدایە کە ئەو هەوڵدەدات لەوە ڕادیکاڵانەتر مامەڵە بکات، جگەلەمەش لەوێوە کە نیچە باوەڕی بە (پرانسیپی پەیوەستیی) هەیە، واتە باوەڕی بەوە هەیە کە بەرزترین کاری فیکریی، بەشێوەیەکی تەواو بەنزمترین ڕەفتاری ژیانیەوە پەیوەستە، هەروەها باوەڕی بەوەش هەیە کە هەموو شتێ لەدژەکەی خۆی دروست بێ و دژی ئەو پێشداوەرییەیە کە هیچ شتێ ناتوانێ لەدژەکەی خۆی دروست بێ، نیچە، لەبواری پەیوەندییە مرۆییەکانیشدا بەبیرێکی لەوجۆرە قایلە، بۆ نموونە (تەئکید لەوە دەکاتەوە کە دۆستایەتیی و دوژمنایەتیی پەیوەندیی زۆر نزیکیان هەیەو دادپەروەریی و تاوانکاریی دوو ڕووی یەك دراون، وەتا ڕەنگە بەرزترین بەها مەعنەویەکانیش لەقوڵترین بزواندنی سێکسیدا ڕەگ و ریشەیان هەبێ) (استنلی مك دانیل، ١٣٧٩، ص ١٣)

(ئەندێشەی بێئاگا یان غەریزی، بەشێوەیەکی باو، هەمیشە لەگەڵ بەدەندا بووە، لەکاتێکدا کە ئەندێشەی بەئاگا هەمیشە لەگەڵ ڕۆحدایە، بەڵام نیچەش وەکو دیکارت باوەڕی وایە کە نەفس، ڕۆح یان زیهن لەگەڵ بەدەندا یەك گەوهەریان هەیە، نیچە پێکەوەبوونی نائاگا لەگەڵ بەدەن و بەئاگا لەگەڵ ڕۆحدا ڕەتدەکاتەوە، چونکە هەردووکیان وا دەبینێ کە پەیوەستن بەیەکەوە. نیچە لەم بارەیەوە دەڵێ: (هۆشیاری، دوا قۆناغی کاملبوونی سیستمی بوونەوەرە زیندووەکان و دواجار ناچیزترین و لاوازترین بەشی ئەو سیستمەو سەرچاوەی کۆمەڵێ هەڵەی بێشومارە کە دەبنەهۆی ئەوەی هەموو بوونەوەرێکی زیندوو هەموو ئینسانێ زوتر لەوکاتەی کە بڕیارەو هۆمیرۆس وتەنی (وێرای چارەنووس) لەناو بچێت، ئەگەر شوێنگەی غەریزەکان، کە پارێزەرو پاسەوانە تا ئەو ڕادەیە لەهۆشیاری بەهێزتر نەبوایەو بەگشتی ڕۆڵی ڕێکخەری نەگێڕایە، بێگومان مرۆڤایەتی لەژێر باری بڕیاری ناعەقڵانی و قسەی بێ ماناو هیچ و پووچی و ساویلکەییدا

دەینالاندو بەکورتی هۆشیاری خۆی لەپێدەخست، بەدەربڕینێکی دیکە، بەبێ ئەم غەریزانە دەمێك بوو لەناوچوو بوو!) (دانش شاد ص١١)

نیچە، وەکو بونەوەرێکی زیندوو لەهۆشیاری دەڕوانێ کە لەگەشەکردن و پێگەیشتن و جوولەدایە: (بەباوەڕی من ئەوە ویژدانی ئاگا و ناوەڕۆك و چەقی قورسایی بوونی ئینسانیی هەر کەسێکە کە فاکتەری بەردەوام و هەمیشەیی و بالاّترو بنچینەیی ئەوکەسە پێکدەهێنێ: ئێمە وەکو شتێکی جێگیر لەهۆشیاری دەڕوانین! گەشەکردن و هەستان و نیشتنەوەی ڕەتدەکەینەوەو وەکو (یەك بوونەوەری زیندوو) لەبەرچاوی دەگرین! مرۆڤ بەزەحمەت لەوەحاڵی بووە کە دەبێ بوونی خۆی لەگەڵ داناییدا ئاوێتە بکات و دانایی لەخۆیدا بکات بەغەریزە) (هەمان سەرچاوە) لەم ڕووەوە، ئەندێشەی خودئاگا، هێشتا چاوەڕێی یەکبوونە لەگەڵ غەریزەدا.

نیچە، نەك تەنیا بوونی دوو گەوهەری دوانە بۆ ئاشکراکردنی دوالیزمی بیری بەئاگا و بێئاگا بەپێویست نازانێ، بەڵکو ئەو بەهایانەش ئاوەژوو دەکاتەوە کە دوالیزمێکی لەوجۆرەیان بەدواوە بووە.

بەشێوەیەکی باو، لەو ڕووەوە کە بیری خودئاگا هاوشانی ڕۆحە، زیاتر لەبیری ناخودئاگا حسابی بۆ کراوەو بەرز ڕاگیراوە" بەلاّم هەروەکو بینیمان، نیچە، خودئاگا بەهاوشانی هەڵە دەزانێت و باوەڕی وایە کە بەهایەك دژی بەهایەکی دیکە نییە، بەڵکو پوختەکراوی ئەوە جگەلەمەش، زانینی یەکێك لەم بەهایانە وەکو سەرچاوەی ئەوی دیکە و بەهایەکی سەرەتا و بنچینە، شتێکە کە ئێمە لەڕێگەیەوە، ڕوانگەی خۆمانمان ئاشکرا کردووە نەك شتێك بێ دەربارەی ماهیەتی جیهان، بەباوەڕی نیچە، ئێمە لەو ڕوەوە تەسلیمی (باوەڕ بەدژایەتی بەهاکان) دەبین، کە دەبێتەهۆی سادەکردنی ژیان بۆمان: (مرۆڤ لەچ سادەکردن و درۆکردنێکی سەرسوڕهێنەرانەدا دەژی!.. ئێمە هەموو شتێکی دەوروبەری خۆمان چەند ڕوون و ڕەها ئاسان کردۆتەوە! لەسەرەتاوە چەند باش تێگەیشتووین کە نەزانی خۆمان بۆ خۆمان بهێڵینەوە، بۆئەوەی لەئازادی بێمانا و بێخەیاڵی و جەربەزەیی و خۆشیەکانی ژیان و خودی ژیانیش بەهرەمەند بین) (فراسوی خیرو شر، ص٣٤)

نیچە، وێڕای نکۆڵی کردن لەدوالیزمی فەلسەفی و میتافیزیکی، لەبەرهەمەکانیدا بەشێوەیەکی ئاشکرا باسی دوالیزمی سێکسی دەکات، هەتا لەکتێبی (فراسوی خیرو شر)یشدا کە پێشیان ئەو بەرهەمەمان وەکو دژی دوالیستی نیچە ناساند ئەم دوالیزمە بەدیدەکرێ، لەو شوێنەدا کە دەڵێ: ژن و پیاو لە (کێشمەکێشێکی هەتاهەتایی و دوژمنانەدا دەژین). (هەمان سەرچاوە ل٢٣٨) دوو ساڵ دوای ئەوەش نیچە هەروا باوەڕی بەشەڕی ڕەگەزەکان هەیە، لەبەرئەوەی کە لەکتێبی (آینك آن انسان) لەلاپەڕە (٥)دا نووسیوویەتی (ئایا کەس ئەو پێناسەیەی منی بیستووە کە بۆ عەشقم کردووە؟ ئەوە تاکە پێناسەیەکە کەشایەنی فەیلەسوفێکە، عەشق، لەوەسیلەکانیدا جەنگە و لەبنەماشیدا، نەفرەتی کوشندەی دوو ڕەگەزە) ئەو دوالیزمی ڕەگەزییەی کە نیچە پەسەندی دەکات، دەبێ بەمانای جیاوازیی لەبەرچاو بگیرێ نەك بەمانای دژایەتی، چونکە هەروەکو پێشان ئاماژەمان بۆ کرد، نیچە بەتوندی هێرشی دەکردە سەر هەر دوالیزمێك کە دژایەتی دوو شت پەسەند بکات و لەئەنجامیشدا دژایەتی بەهاکانی ئەو دوانەبێت، سەبارەت بەدژایەتی ژن و پیاوو دژایەتی بەهاکانی ئەم دوانەش هەمان باوەڕی هەبوو.

دەستنیشانکردنی جیاوازیی لەنێوان سێکس Sex)، کە گوتەیەکی بایۆلۆژییەو (gender)، کە گوتەیەکی دەروونیی- کۆمەلاّیەتیە، زۆر گرنگە، ڕەنگە نیچە، بەراشکاویی شتێکی زیاتر لەجیاوازیی و جیاکاریی باوی نێوان گوتەی بایۆلۆژی سێکس (Sex) و گوتە دەروونیە- کۆمەلاّیەتیەکەی واتە Gender ئاشکرا نەکات، بەلاّم لەجیاوازی نێوان (مێ بوون) و (ژن بوون) تێدەگات، دوالیزمی سێکسی لەڕووی بایۆلۆژییەوە مەسەلەیەکی سروشتیە، زۆربەی ئینسانەکان کە لەدایکدەبن نێرن یان مێ، بەپێی ئامارێك کە توێژەران خستوویانەتەڕوو ڕەنگە لەسەدا پێنجی دانیشتوانی جیهان کە لەدایکدەبن ڕەگەزیان نادیاربێ، واتە لەڕووی پێکهاتەی هۆرمۆنیەوە نە نێرن نە مێ، بەلاّم دایك و باوکی ئەم منالاّنە بەخێرایی دەیانبەنە لای دکتۆرو نەشتەرگەرییان بۆ دەکەن بۆئەوەی ڕەگەزێکی دیارییان پێببەخشن. لەبەرئەوەی ئێمە لەکۆمەڵگەیەکدا دەژین کە تیایدا دوالیزمی سێکسی پێوەرێکەو

دەستبەرداربوونی ئەو پێوەرە, ئەنجامی جدیو پڕ مەترسیی دەبێت بۆ ئەو منداڵەی نە نێرە نە مێ, بەڵام کاتێ قسە لەپیاو بوون یان ژنبوون, یان پیاوێتی یان ژنێتی دەکەین, واتە کە قسە لەو شوناسە سێکسیە دەکەین کە لەڕێگەی کۆمەڵایەتیو رۆشنبیرییەوە بەدەست هێنراون- بەها بۆ پیاوبوونو پیاوێتی دادەنێینو ژنبوونو ژنێتی بێبەها دەکەین, واتە لەم شوێنەدا پێوەری ئێمە, پێوەرێکی پیاوانەیەو هاوڕێکە لەگەڵ بەهاکانی پیاوێتیدا, لەوێوە کە نیچە, سەبارەت بەتاك زیاتر پشت بەچەمکە سایکۆلۆژیەکان دەبەستێ, دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامەی کە نیچە زیاتر پەیڕەویی لەبەکارهێنانی شوناسی سێکسی دەروونیی- کۆمەڵایەتی تاك دەکات تا بەکارهێنانی شوناسی بایۆلۆجی تاك, لەبەر حسابکردنی نیچەیە بۆ مانای کۆمەڵایەتیو رۆشنبیریی سێکسی کە باوەڕی بەدوالیزمی سێکسی نییە, جگەلەمەش نیچە بەتوندی رەخنە لەهەوڵی فیمینیستەکانی سەردەمی خۆی دەگرێ کە زۆرجار لەپێناوی یەکسانیی کۆمەڵایەتیدا, لەرووی بایۆلۆجیەوە نکۆڵییان لەشوناسی سێکسی ژن کردبوو, نیچە باوەڕی وایە کە یەکسانی بەو مانایە, جگەلە زیان گەیاندن بەژنان شتێکی دیکە نییەو لەم بارەیەوە دەڵێت (کاتێ ژنێك ئارەزووی زانایانەی هەیە, دەبێ لەسێکسیدا گرفتێك هەبێ, چونکە (هێستریکە) نەزۆکێکە کە مرۆڤ بەرەو جۆرێ ئارەزووی پیاوانە ڕادەکێشێ, چونکە, لەگەڵ داوای لێبوردندا, پیاو (هێسترە) (فراسوی خیرو شر, ص١٤٤) نیچە باوەڕی وایە کە جوڵانەوەی لایەنگری مافی ژنان لەئەوروپا, ئەنجامەکەی کەمکردنەوەی دەسەڵاتی ژن دەبێ, ژنان بەلەدەستدانی تایبەتمەندیی ژنانەیان, گەورەترین سەرچاوەی دەسەڵاتی خۆیان لەدەست دەدەن, بەباوەڕی نیچە هەڵەی گەورەی ژنانی مۆدێرن, (لەدەستدانی ئەو (هەستەیە) کە ئەوە نیشان دەدات مرۆڤ لەکام بواردا لەهەموو بوارەکان لەپێشترە" (یەعنی) ئازادکردنی مەشق بەچەکی تایبەتی خود, وازهێنان لەپیاو گەل... لەکاتێکدا بەرلەوە, ژن, لەناو پەردەی خاکیبوونی زیرەکانەو جواندا خۆی حەشاردەدا)) (هەمان سەرچاوە ل ٢٣٩) نیچە, لەدەستدانی غەریزەی ژنانە بەجۆرێك لەلەناوچوونو دواکەوتنی ژن دەزانێت, لەبەرئەوەی نیچە لێرەدا باس لەو تایبەتمەندییە بایۆلۆژیانەی ژنان دەکات کە دەتوانێت هێزیان بداتێ, ئەم قسەیەی نیچە دەتوانرێ لەگەڵ بیروبۆچوونی سیمون دو بۆڤوار لەپێشەکی کتێبی (جنس دوم-رەگەزی دووەم)دا بەراورد بکرێ, کە لەجێگەیەکیدا دەڵێ: (تەنها هێزێ کە ئێمەی ژنان دەتوانین هەمانبێ, هێزێکی راستەقینەیە کە تەنها بەقبوڵکردنی ژنێتیمان بەدەست دێت) (جنس دوم, مقدمه) بەم پێیە, نیچەو بۆڤوار, فۆرمێکیان لەهێزی راستەقینە دەست نیشانکردبوو کە ژنان دەتوانن بەدەستی بهێنن, نکۆڵیکردن لەرۆڵەکانی سێکس لەرووی بایۆلۆجیەوە, نکۆڵی کردنە لەژیانو ناتوانێ ئەو ئازادییە بەژنان ببەخشێ کە چاوەڕێی دەکەن, لەم رووەوە, (ئەگەرچی نیچە, ئاگای لەجیاوازی نێوان گوتەی بایۆلۆجی (مێ بوون)و گوتەی کۆمەڵایەتی (ژنبوون)ە بەڵام باوەڕی بەدوالیزمی سێکسی نییە کە گوتەی (ژن) پێناسە دەکات (لین تیرل, ١٩٩٨, ص ٢٠٧) کەواتە ئیشکردنی نیچە لەدوالیزمدا, وا لێکدراوەتەوە کە پەیوندیی بەراستیی ئەو بەهایانەوە هەیە کە بۆ ژنانو پیاوان دانراونو رەتکردنەوەی بەهادانانە بۆ پیاوێتیو بێبەها کردنی ژنێتی, ئەگەر بمانەوێ رەتکردنەوەی دوالیزمی سێکسی لەڕوانگەی نیچەوە, بەبەڵگەوەو بەکورتی دەربڕین, دەتوانین بڵێین: (١- پیاوان, تەنها لەرووی نەریتەوە بەبەهاتر لەژنان لەقەڵەم دراون, ٢-پیاوانو ژنان وەکو مرۆڤ بەراستی جیاواز نین, بەڵکو خودو رەچەڵەکێکی یەکسانیان هەیە, ٣-پیاوانو ژنان لەراستیدا دژی یەکتری نین, بەڵکو لەگەڵ یەکتریدا جیاوازییان هەیە" ٤-ئێمە (پیاوانو ژنان) تەسلیمی بنەما لەرادە بەدەر سادە کراوەکانی ئەم بیرو بۆچوونانە دەبین کە رۆڵی دوانەی سێکسیو بەهاکانیان جیاوازە). (لین تیرل, ١٩٩٨, ص٢٠٨) بەکارهێنانو سەپاندنی دوالیزمی سێکسی بەسەرکەوتوویی ئەنجامدرا, چونکە هەروەکو وتمان, مرۆڤ خەریکی ئاسان کردنی ژیانە بۆ خۆیو باوەڕیش بەدوالیزمی سێکسی ژیان ئاسان دەکاتو هەتا ئێستا پیاوان ئەم ئاسانکارییەیان بەئامرازی (ئۆبجێکتیڤی) (یەعنی بینینی شتەکان بەبەتاڵی لەچاوی دووربینەوە), ئارمانی دوورەپەرێزییو هێزی ناونانەوە ئەنجامداوە.

ب/ روانگەگەرایی

نیچە, لەجیاتی (ئەپستمۆلۆجیا), (تیۆری روانگەی سۆز) (خواست قدرت, ص٤٦٣) لەتەواوی بەرهەمەکانیدا

شیدەکاتەوەو روانگەگەرایی دەخاتە شوێنی ئەپستمۆلۆجیای کۆن, ئێستا دەبێ بزانین تایبەتمەندیی ئەم جێگۆڕکێیە چییەو لەبنەڕەتدا روانگەگەرایی بەچ مەعنایەکە. بەڕای نیچە, زانینی راستیی بۆ ئینسانەکان لەڕێگەی روانگەیەکی تایبەتەوە نەبێ کاری کردە نییەو ئێمە هەموومان لەروانگەیەکی تایبەتەوەو بەحسابکردن بۆ باردۆخی ژیانی خۆمان لەڕاستیی تێدەگەین. لەم نێوەندەدا فەیلەسوفەکانیش وەکو باقی ئینسانەکان لەکاتێکدا لەڕاستیو بەها راستەقینەکان دەکۆڵنەوە, لەڕاستیدا لەروانگەی خۆیانەوەو بەئاراستەی بەرژەوەندیی تایبەتی خۆیان لەو مەسەلەیە دەڕوانن و لێرەوە دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامەی کە فەیلەسوفەکان, وەکو لەئەپستمۆلۆجیادا رایدەگەیەنن, روانینێکی بێمەبەستو بێنیازیان نییەو بەپێی روانگەی خۆیان, باسی راستییان کردووە. ئەم مەسەلەیە خۆی لەخۆیدا دەبێتەهۆی رێژەییبوونی راستیو بەم پێیە حەقیقەتی (رەها)ی حەقیقەت بەو شێوەیەی کە ئەفلاتون باوەڕی پێی هەبوو لەئارادا نابێ, چونکە نیچە (قسەکردن

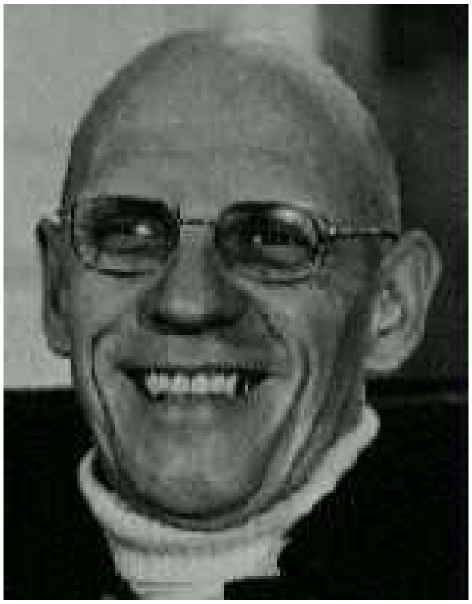

لەسەر رۆحو خێر بەشێوەی ئەفلاتون) بە(ئاوەژووکردنەوەی راستیو نکۆڵیکردن لەروانگە (فراسوی خێرو شر, پیش گفتار) دەزانێو لەوێوە کە نیچە روانگەگەرایی بە(مەرجی بنەڕەتی سەراپای ژیان) دەزانێ, (هەمان سەرچاوە) نکۆڵیکردن لەڕوانگە, واتە نکۆڵیکردن لەهەموو شتێ.

بەم پێیە ئەگەر نزیکیی ئێمە لەگەڵ راستیدا پەیوەستبێ بەڕوانگەمانەوە سەبارەت بەڕاستیو پێویستیمان پێی, لەم حاڵەتەدا ئەو پێویستییە بەهەرشێوەیەك بیەوێت راستیمان بەو شێوەیە نیشاندەداتو ئەمە خاڵێکە کە فیمینیستەکان بەئاراستەی گۆڕینی بەها دانان بۆ ژنانو خستنە ژێر پرسیاری جێگیرکردنی جیاوازییە سێکسییەکان سوودیان لێوەرگرتووە, نیچە لەتێکستێکدا بەناونیشانی (ئیرادەو ملکەچکردن) لەبەرگی دووەمی کتێبی (دانش شاد- زانستی شاد)دا, حییکایەتێکی ئەخلاقی دەگێڕێتەوە کە تیایدا رۆڵە سێکسییەکان جێگیربوونو سوودو قازانجی ئەوە بۆ پیاوانو ژنان نیشاندەدات:

(کوڕێکی گەنجیان بردە لای زانایەکی ژیرو وتیان: (ژنان خەریکە ئەم کوڕە خراپو گەندەڵ دەکەن) زانای ژێر سەرێکی بادا, بزەیەکی هاتێو هاواری کرد (ئەوە پیاوانن کە ژنان خراپو گەندەڵ دەکەن! هەر کەموکورتییەك لەژناندا هەبێ دەبێ پیاوان باجەکەی بدەنو لە وجودی خۆیاندا ئەو کەموکورتییە چارەسەربکەن- چونکە ئەوە پیاوە کە وێنەی ژن بۆ خۆی دروستدەکاتو ژن تەنها خۆی لەگەڵ ئەو وێنەیەدا دەگونجێنێ).. یەکێك لەناو مەجلیسەکەدا وتی (دەبێ ژنان باشتر پەروەردە بکرێن!) زانا وتی (دەبێ پیاوان باشتر پەروەردە بکرێن) (دانش شاد, ص ٦٨) نیچە دەڵێت: (ئەوە پیاوە کە وێنەی ژن بۆ خۆی دروستدەکاتو ژن تەنها خۆی لەگەڵ ئەو وێنەیەدا دەگونجێنێ), لەم گوتەیەدا دەتوانرێ رەگوریشەی ئەو قسەیەی سیمۆن دو بۆڤوار بەدیبکرێ کە دەڵێت: (ئەوە ژنە کە بەگێڕاندنەوەی بۆ لای پیاو پێناسەو دیاری دەکرێ, نەك بەپێچەوانەوە, ژن پاشکۆو ژێردەستەو دژی پیاوە, پیاو بکەرو رەهایە- ژن, ئەوی دیە) (سیمون دو بووار, ١٩٧٤, ص XiX) هەم نیچەو هەم بۆڤوار باوەڕیان وایە کە ئەم ناکۆکییو دوبەرەکییەی ژنوپیاو, واتە ئەوەی کە پیاو یەکەمەو ژن دووەم, ناکۆکییەکی ناپەیوەستو نابەجێیەو بە لەبەرچاوگرتنی یەکێك لەبەهاکان وەکو یەکەم بەها, بۆ نموونە بەلەبەرچاوگرتنی پیاو وەکو رەگەزی یەکەم, لەڕاستیدا ئێمە روانگەگەرایی خۆمان ئاشکراکردووە, بەڵام لەم هەڵسەنگاندنە نایەکسانەدا ژنان زەرەرمەند دەبن, هەروەها بۆڤوار باسی ئەوەی کردووە کە پیاو دەیەوێ رەهابێت, بەڵام

بەڕای نیچە ڕەهابوون نابێ ئامانجی ژن بێت، بەڵکو ئامانجی ژن دەبێت لەگەڵ ڕوانگەی خۆیدا هاوڕێك بێ، هەڵبەتە ژن لەبەشێکی ئەم کارەدا شکست دەخوات، چونکە (هونەری گەورەی ژن درۆکردنەو گرنگترین سەرقاڵیی ئەو خۆ خەریککردنە بەڕواڵەت و جوانییەوە) (فراسوی خیرو شر، ص ٢٣٢). ئەگەر بمانەوێ شێوازەکەی بۆڤوار بەکاربێنین، ڕۆڵی ژن وەکو (ئەوی دی)، ژن دەکات بەئەکتەرێك کە پشتی بەخۆهەڵکێشان و وەهمەکانی بۆ ژیانی خۆی بەستووە، بەڵام هەڵەی ژن لەم نێوەندەدا، بریتییە لەفریوخواردن بەدەستی وەهمەکانی خۆی، ژن لەدەلاقەی چاوی کەسانی دیەوە نەبێ خۆی نابینێ و کێشەیەکی دیکەی ژن ئەوەیە کە دەستبەرداری ڕوانگەی خۆی دەبێ و لەڕوانگەی پیاوەوە تەماشای هەموو شتێك و بەتایبەتی تەماشای خۆشی دەکات، نیچە دەپرسێت: (قەناعەتکردن بەدراوسێ و پاشان هاتنە سەر بیروڕای ئەو لەم میتۆدەدا چ کەسێ لەگەڵ ژناندا داوای یەکسانی دەکات و هاوکاریانە؟) (فراسوی خیرو شر، ص ١٤٨)، ڕەنگە باسکردنی خاڵێك لێرەدا بێسوود نەبێ و ئەویش ئەوەیە کە ڕەنگە ڕۆڵگێڕان خۆی لەخۆیدا خراپ نەبێ و هەتا نیچەش بەبەشێکی پێویستی ژیانی هەر کەسێکی بزانێ، بەڵام مەسەلەکە ئەوەیە کە ژن، ڕۆڵێك دەگێڕێ کە سیناریۆکەی پیاو نووسیوویەتی، هەربۆیە ناتوانێت ڕوانگەکانی خۆی دەربڕێت.

پیاو وێنەیەکی ژن بۆ خۆی دەکێشێ و پاشان ژن ناچارە خۆی لەگەڵ ئەو وێنەیەدا بگونجێنێ، لەبەرئەوەی ئەو ژنەی پیاو بەدڵێتی و دەیەوێت، واتە ئەو ژنەی (کچەی) پیاو دەیکات بەهاوسەری خۆی و دەیپارێزێ، ژنێکە کە لەهەموو ڕوویەکەوە عازەب (باکرە)بێت! لەگەڵ بەدەستەوەدانی پێناسەیەکی لەمجۆرەو یەکسانکردنی بەفەزڵ و بەهای ژنانە، پیاو پێوەرێك دەهێنێتە ئاراوە کە ژن دەبێ لەتەواوی بوارەکانی ژیانی خۆیدا، وەکو بواری ئابووریی، کۆمەڵایەتی، دەروونیی، قبوڵی بکات، ئەم خاڵە مایەی سەرنجەو لەهەمانکاتدا جێگەی داخە کە ژن چ ئەم پێوەرە قبوڵ بکات یان نا، دەکەوێتە بەر تانەو نەفرەتی پیاو، سەیر لەوەدایە کە نیچە، مەترسییەکانی قبوڵکردنی ئەم پێوەرە لەلایەن ژنانەوە دەبینێ، بەڵام لەهەمانکاتدا ژنان لەئاستەنگێکدا دەبینێ کە پیاوان بۆیان خوڵقاندوون و باوەڕی وایە کە ئەم مەسەلەیە، پێگەی ژنان بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵاتی زیاتر، دژوار دەکات: (خەسڵەتی پیاو ئیرادەو خەسڵەتی ژن، قبوڵکردنی فەرمانە- لەڕاستیدا ئەمە یاسای جنسەکانە، کە هەڵبەتە بۆ ژن یاسایەکی سەختە. هەموو ئینسانەکان، دەربارەی چۆنێتی ژیانی خۆیان بێدەسەڵات و بێگوناهن، بەڵام بێگوناهی ژن زیاترە: (کێ بەرامبەر بەژن لوتف و نەرمونیانی بەرەوا دەزانێ؟) (دانش شاد، ص ٦٨)، بۆڤوار-یش ئەم شیکردنەوەیەی نیچە بەم گوتەیە ڕووندەکاتەوە کە باشترین و ئاسانترین و دڵنیاترین ڕێگە بۆ بەدەسەڵات گەیشتنی ژنان، قبوڵکردنی پێناسەی پیاوانە سەبارەت بەژن، ژنان دەسەڵاتێکی کەمیان بەسەر سیستەمی پیاوسالاریدا هەیەو نکۆڵیکردن لەو پێوەرانەی کە پیاوان بۆیان خوڵقاندوون، ڕەنگە ببێتەهۆی ئەوەی ئەو دەسەڵاتە کەمەش لەدەستبدەن کە پێشان هەیانبووە.

ڕەنگە یەکێکی تر لەهۆیەکانی ئەم مەسەلەیە، بەپێی قسەی نیچە، ئەوەبێ کە: (ئەمڕۆ مرۆڤی ئاساییش چاوەڕێی بیروبۆچوونێکە سەبارەت بەخۆی و پاشان بەپێی غەریزە خۆی بەو بیروبۆچوونە دەسپێرێ) (فراسوی خیرو شر، ص ٣٦١).

بەشێوەیەکی گشتیی، دەتوانرێ بگوترێ کە نیچە، جیاوازیی لەنێوان (خود) و (ئەوی دی) و (پیاو) و (ژن)دا بەمەسەلەیەك دەزانێ کە پەیوەندیی بەڕوانگەی جیاوازو دوای ئەوەش پەیوەندیی بەبەها جیاوازەکانەوە هەیە، هەتا جیاوازیی بنەڕەتی لەنێوان ئاکاری سەروەرو ئاکاری کۆیلەشدا جۆرێکە لەڕوانگەگەرایی، ئەم جیاوازییە پەیوەندیی بەو مەسەلەیەوە هەیە کە چۆن هەریەکە لەسەروەران و کۆیلەکان، بەهاکانی خۆیان بەدەستدەهێنن، هەم سەروەران و هەم کۆیلەکان، بەهاکانی سەروەران بەبەهای یەکەم دەزانن، بۆ بەیانکردنی ئاکاری سەروەریی، وشەی (باڵا) لەپێشەوەی دادەنرێ کە لەگەڵ شێوازی ژیانی خودی سەروەردا پێناسەدەکرێ و (نزم) لەپلەی دووەمدا دێت کە بۆ ئەو کەسانەی لەسەروەران لەخوارترن، بەکاردێت. لای کۆیلەش ئەو ئەخلاقە (باڵا)یەی سەروەر کە بۆ کۆیلە بە (شەڕ) لەقەڵەم دەدرێ، لەپلەی یەکەمدایەو کەوتنە سەرزەوی خۆی کە بەڕای ئەو وەکو (خێر) خۆی دەنوێنێ، بەپلەی دووەم دێت. سەروەران (گەورەکان) تەماشای خۆیان دەکەن و دەڵێن (ئێمە ڕاستین)

کۆیلەکانیش بەرقەوە تەماشایان دەکەن و بەزۆردارو شەڕانگێزیان دەزانن, لەم ڕووەوە نیچە ڕوانگەگەرایی بەهاکان نەک تەنها سەبارەت بەئەخلاق, بەڵکو لەسەراپای ژیانی مرۆڤدا وا دەبینێ کە وابەستەیە بەدیدگای تاکەکانەوە.

دواجار, دەتوانرێ بگوترێ کە پیاوان و ژنان بەڕاستی دژی یەکتری نین, بەڵکو یەکێکیان پاکیزەکراوی ئەوی تریانە, بەڵام ئەوەی کە کام لەم دوانە بەپاکیزەکراوی ئەوی تریان بزانین, مەسەلەیەکە لەڕێگەی دیدگای ئێمەوە ئەنجامدەدرێ و ڕوانگەگەرایی ئێمە نیشاندەدات نەک مەسەلەیەکی سروشتی, زاتی و یان ڕاستییەک دەربارەی پیاو یان ژن.

هەروەکو وتمان, ڕوانگەگەرایی, بیرۆکەیەکە کە نیچە دەیخاتەشوێنی تیۆری ئەپستمۆلۆجیای کۆن, لەڕاستیدا (ئەم ڕوانگەگەراییەیە کە تیۆری ئەپستمۆلۆجیا (مەعریفەزانی) بۆ فیمینیستەکان فەراهەمدەکات) (دنیل, دابلیو, کانوی, ١٩٩٨, ص٢٥٦), لەم پەرەگرافەی خوارەوەدا نیچە چەند خاڵێك دەخاتەڕوو کە تیۆرسینە فیمینیستەکان بۆ خستنەڕووی تیۆری ئەپستمۆلۆجیای خۆیان, سوودی لێوەردەگرن:

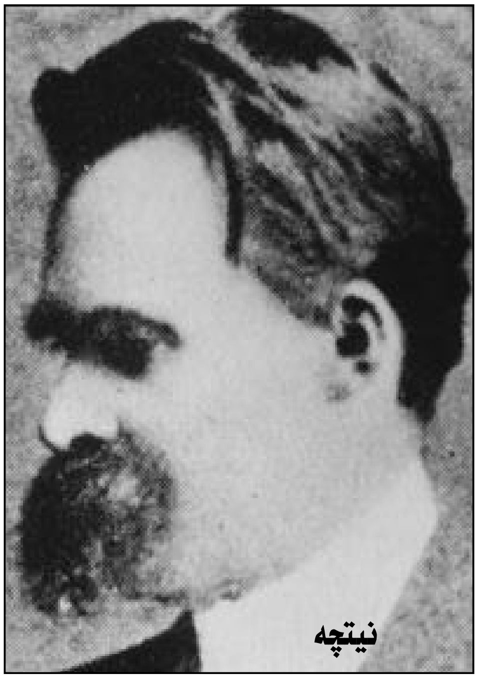

(کەواتە فەیلەسوفان, گەورەکانم, لێرە بەدواوە لەبەرامبەر ئەو ئەفسانە ترسناکە دێرینەدا کە (بکەرێکی ئاگای ئەبستراکتی بێخواستی بێئازاری بێکات) فەراهەمدەکات" بازیاتر ئاگامان لەخۆمان بێت و لەداوی چەند چەمکێکی ناتەبای وەکو (عەقڵی پەتی), (ڕۆحی ڕەها) و (زانست خۆی لەخۆیدا) خۆمان بەدوور بگرین لەبەرئەوەی ئەم چەمکانە هەمیشە چاوەڕوانیی بیرکردنەوەمان لێدەکەن لەڕوانگەیەکەوە, کە هەرگیز بیری لێوە ناکرێتەوە, واتە چاوێك تەماشای هیچ لایەك ناکات و ئاماژەی هێزی ئەکتیڤ و ڕاڤەکەری تێدا نەبێ, یەعنی ئەو هێزانەی کە لەڕێگەیانەوە هەمیشە شتێ دەبینرێ کە ئەو چاوەڕوانییە پوچ و بێمانایە لەچاوی بینینەوە واتە لەڕوانگەوە, بینین و بەس, (زانین) یەعنی لەڕوانگەوە, زانین و بەس, هەرچی دابنێین و سۆزێکی زیاتر لەبارەی شتێکەوە قسە لەگەڵ ئێمە دەکات, کە چاوی زیاترو جۆراوجۆرو ترمان لەسەر داناوەو (تێگەیشتن)ی ئێمە لێی و (ڕوانگەگەرایی) ئێمە لەو بارەیەوە کامڵتردەبێ- (تبارشناسی اخلاق, ١١١, ص١٢).

بەئاشکراکردنی ئەم مەسەلەیە, بەر لەهەرشتێ نیچە لەوە ئاگادارمان دەکاتەوە, کە وەکو (ڕوانینی بێ ئایدیا) ئاگامان لەڕاڤەی کۆنی (ڕوانگەگەرایی)بێت, ئامانجی ئەندێشەی بێمەبەست و ڕوانینی بێئایدیا, گریمانەکردنی (ئەفسانەی ترسناکی چەمکێکی دێرینە) و (چەمکی ناتەبایە) کە وێڕای ئەوە, ناچارمان دەکات (بکەرێکی ئاگای ئەبستراکتی بێخواستی بێئازاری بێکات)مان هەبێت, واتە (چاوێك کە تەماشای هیچ لایەك نەکات), بەم پێیە ڕوانگەگەرایی نیچە, بەنیازە ئەو بەشانەی کە بەشێوەیەکی کۆن, لەلایەن ئەپستمۆلۆجیاوە لەبەرچاو نەگیراون بەیان بکات, نیچە بە بەیانکردنی بیروباوەڕی خۆی لەبابەتی ڕوانگەگەراییدا, وێنەیەکی دەرەکیی و بەدەنیی پێدەبەخشێ و بۆ بەیانکردنی سوود لەسۆز وەردەگرێ, واتە چەند بەشێ بۆ ڕوانگەگەرایی وەکو گریمانە دەگرێ کە بەتەواوی لەئەپستمۆلۆجیای کۆندا تووڕ دراون, بەلای نیچەوە ڕوانگەکان, چەند دیدگایەك نین لەبەدەن, لەکاتێکدا کە نیچە بینین و چاو بۆ بەیانکردنی (هێزە ئەکتیڤ و ڕاڤەکەرەکان) بەکاردەهێنێ, وامان لێدەکات کە وەکو بەدەن لەڕوانگەکانیش تێبگەین, ڕەخنەی نیچە لەڕوانگەگەرایی کۆنی فەلسەفی, کە تائێستا نەك تەنها

ئەندێشـەیەکی بێمەبەسـت و روانینێکـی بێئایـدیا نـەبووە، بەڵکو هەمیشە هاوشانی ئەوە بووە کە رۆحانی و ئەودیو روانگـەیی و پاتریارکیانەیـە، خاڵێکـە کـە فیمینیسـتەکان، بەئاراستەی بەرەوپێشەوەبردنی ئامانجی خۆیان سوودیان لێوەرگرتووە.

رەخنەگرتن لەئارمانی دوورەپەرێزیی

نیچە، لەبەشی سێیەمی کتێبی (تبارشناسی اخلاق- ئارکیۆلۆژیـای ئاکـار)دا مانـای ئارمـانی دوورەپـەرێزیی دەخاتـەروو کـە ئارمـانێکی نامـادیی و نابـەدەنیی و لەئەنجامیشدا نادنیایی و نا (هەوەس)ییە.

نیچە مانا جیاوازو سەرنجڕاکێشیەکانی ئارمانی دوورەپەرێزیی بەیاندەکات کە سەبارەت بەکەسە جیاوازەکان هەیەتی و هۆی مانا جیاوازەکانی ئارمانی دوورەپەرێزیی بۆ بوونی (خواست)ە جیاوازەکان دەگەڕێنێتەوە، کە دواجار هەموویان لەبەر ترس لەنەبوون و پووچی و لەهەمانکاتدا بۆ بەدەستهێنانی ئامانج و مانایەک بۆ ژیان هەوڵدەدەن، هەرچەندە ئەو ئامانجە جگە لەنکۆڵیکردن لەژیان شتێکی دیکە نەبێت، هەروەکو دیمان، نیچە، دژایەتی و کێشمەکێشێك لەنێوان ئەو شتانەدا نابینێ کە ئینسانەکان و لەوانیش فەیلەسوفەکان بەناکۆکیان دەزانن، یەکێك لەو دوو دژانە بریتییە لەپاکیزەیی/ هەوەس. نیچە، لەم بارەیەشەوە بەهیچ ناکۆکییەك قایل نییەو باوەڕی وایە کە مرۆڤی ساغ، دەتوانێت لەنێوان ئاژەڵێتی رووت و دژی هەوەسبازبووندا هاوسەنگییەك دروستبکات. بەڵام هەوەس، لەئارمانی دوورەپەرێزییدا بەتەواویی رەتدەکرێتەوەو لەم رووەوە رێگەیەکە بۆ رزگاربوون لەفشاری هەڵچوونی سێکسی، هەروەکو نیچە دەربارەی شوپنهاوەرو رێزگرتنی لەئارمانی دوورەپەرێزیی، وا بیری دەکردەوە، جگە لەشۆپنهاوەر کە کێشەی رۆحیی و دەروونیی سەبارەت بەدایکی و دڵدارە بێوەفاکەی هەبوو، هەموو فەیلەسووفەکان سەبارەت بەهەوەس و هەڵچوونە سێکسییەکان، نەفرەت و بێزارییەکی سەیریان نیشانداوە، ئایا ئەمە بەو مانایە نییە کە ئەم فەیلەسوفانە نەفرەتیان لەژنانیش کردووە؟ لەبەرئەوەی ژیانی پڕ لەپارێزو دوورەپەرێزییان بۆ دژواردەکردن؟ لەگەڵ ئەوەشدا، پیاو هەمیشە بەشوێن خواستی ژن و ناسینی ژنەوە بووە. هەروەکو فرۆید کە دواساڵەکانی تەمەنی لەبێئارامیی و نیگەرانی ئەو پرسیارەدا بەسەربرد کە (ژن چیی دەوێ؟) بێگومان ئەمە پرسیارێکە تەنها لەنێو پیاوانداو وەڵامدانەوەشی تەنها خواستی پیاوانە. نیچە، مەترسییەکانی خواستی پیاو و ئارمانی دوورەپەرێزیی ئاشکرا کرد.

ئەرکی پیاوان- وەك دەزانین گەڕانی وردنەبوو بەدوای داخوازییەکانی ژندا، بەڵکو شاردنەوەی خواستەکانی پیاوبوو، پیاو وەکو مرۆڤێك، ناتوانێ پرسیار لەزادگەو شوێنی گەورەبوونی خۆی فەرامۆشبکات، فۆرمۆڵی نیچە دەربارەی خواستی پیاو، کە (خواستێکی چالاکە) بۆ (بەدواداچوونی شتێك کە سەر وەختێ بەشوێنییەوەبوو) (تبار شناسی اخلاق، ١١، ص١). لەفۆرمۆڵی فرۆیدیشدا، بۆ چارەسەرکردنی گرێی ئۆدیب، دوبارە دەبێتەوە: واتە سەرلەنوێ داواکردنی شتێك کە سەروەختێ داوا کراوە، واتە دۆزینەوەی بکەرێ کە هەمیشە سەرلەنوێ دۆزینەوەی بکەرێکی ونەو فرۆید لەکاتێکدا کە لەبارەی پیاوەوە قسەدەکات، مەبەستی لەبکەرێکی دڵخواز بەڵام ونی ئەوە، ئەو بکەرەش دایکە. بەپێی باوەڕی دەروونشیکارانی وەکو لاکان، دەربارەی فرۆیدو شیکردنەوەی گرێی ئۆدیب کە فرۆید ئاشکرای کردووە، گرێی ئۆدیب بەپێی یاسای باوك، بەئاراستەی سەرکوتکردنی مەیل و ئارەزووی کوڕ (پیاوی ئاینده) لەبەرامبەر دایکدا کاردەکات، بەڵام داخوازیی پیاو بەئاراستەی سەرلەنوێ دۆزینەوەی ئەو بکەرە ونە کاردەکات و سەرئەنجام دۆزینەوەی نۆبووکێکی شەرمن و لەڕاستیدا بەدووبارە دۆزینەوەی دایك، وەڵامی ئەو خواستەی خۆی دەداتەوە.

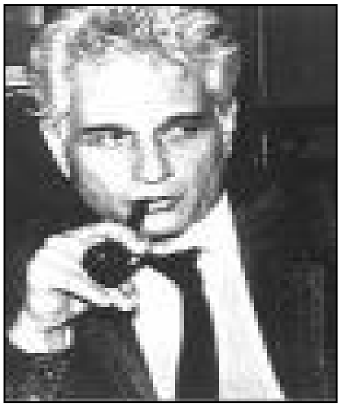

گۆتەکانی نیچە, دەتوانرێ بەئاراستەی لەکارخستنی کاریگەریی گریی ئۆدیبی فرۆید لێکبدرێتەوە, ژن بەلای زەردەشتی نیچەوە, یادەوەریی کەسێکە کە گەڕانەوەی جاویدانی لەدوای مەرگی خودا (واتە لەدوای مەرگی باوکسالاریی) دەهێنێتەوە یادو لەم رووەوەیە کە زەردەشت, دەزانێت کە هەموو دۆزینەوەکان, وەکو سەرلەنوێ دۆزینەوە وان. وەکو لەڕاڤەکردنەکانی دەروونشیکارانی, وەکو فرۆیدو لاکاندا, دەردەکەوێ, ئەو وێنەیەی کە نیچە, بۆ دایک (ژن) دەیکێشێ, بەهیچ شێوەیەك بەپێی یاسای باوك نییە, پیاو, دەزانێت کە سەرچاوەی ئارەزووی, سەرچاوەیەکی دڵنیا نییە, چونکە پیاو بێتواناییەکانی خۆی دیاریدەکاتو دەزانێ کە ناتوانێ زادگەی بوونی خۆیو کۆتایشی بێت, کەواتە پیاو چۆن لەجێگایەکی دیکەیە, ژن وەکو زادگە پێویستی بەگەڕانەوە نییە, ژن هەمیشەو بەر لەهەمووان لەو شوێنە بووە, لەو رووەوە, پیاو دەزانێ کە زادگەی بوونی, هەمیشە وەکو پێویست (ئەوی دیە). ئایا ئەم مەسەلەیە, بەهای (خود) پەیوەست بە (ئەوی دی) ناخاتە ژێر پرسیارەوە؟ بەباوەڕی فیمینیستەکان, پیاوسالاریی,تائێستاپەردەیەکی ئەستووری داوە بەهێنانە ژێر پرسیاری زادگەداو ویستویەتی وەڵامی ئەو پرسیارەی پیاو کە خواستی ژنو ناسینێتی, بەداهێنانی ئارمانی دوورەپەرێزیی بداتەوە.

د/ دەسەڵاتی ناونان

ویڕای ستایلی نووسینو سوودوەرگرتنی تایبەتی نیچە لەزمان لەقاڵبی خوازەو مەجازو خەیاڵ و قسەی هەڵبژاردەو مۆنۆلۆگو... کە یارمەتییەکی بەرچاوی فیمینیستەکانی داوە بۆ هێنانەکایەی نووسینێکی ژنانە, لوسێ ئیریگاری (Luce Irigaray)یش جەخت لەم مەسەلەیە دەکاتەوەو باوەڕی وایە کە ستایلی نیچە, ستایل (شێواز)ێکە کە بەشێوەیەکی بنەڕەتی لەپێوەرە زمانەوانییە باوەکان دوورەکەوێتەوەو پشتیوانیی لەئەگەرێکی تازە دەکات سەبارەت بەنووسینێکی ژنانە, رەخنەی نیچە لەزمانو ئەو رەخنەیەی لە وتەزا میتافیزیکییەکانی دەگرێ, دەتوانرێ بۆ پشتیوانیی لەڕەخنەی فیمینیستی لەفەلسەفەی کۆن بەکاربهێنرێ, نیچە زمان بەهاوبەشو هاوکارێك دەزانێت بۆ بنەڕەتیبوونی زیرەکانەی کۆمەڵێ چەمك لەفەلسەفەو میتافیزیکدا کە لەڕاستیدا شتێك نییە جگە لەڕەنگدانەوەی ئەو وشانەی ئێمە بۆ ناونانیان بەکارمانهێناوە, نیچە لەپێشەکی کتێبی (ئەودیوی چاکەو خراپە)و لەبەشەکانی دیکەشیدا, باسی ئەو ئایدیا گرنگە دەکات کە یەکێك لەفاکتەرەکانی ئەو دۆگماتیزمەی کە لەبیرکردنەوەی ئێمەدا فۆرمەڵە بووە, بریتییە لەڕێزمانو (گەمەکانی زمان), نیچە زمان بەفەرمانڕەوای جیهان دەزانێو پێیوایە جیهان هەموو ئەوانەی تێیدایە, رەنگدانەوەیەکی دروستکردنی رێزمانە, نیچە دەربارەی دەسەڵاتی داهێنانی زمانو وشە, لەفەسڵی دووەمی کتێبی (زانستی شاد)دا کە پردێکی پەیوەندیی گرنگە لەنێوان یەکەمجار قبوڵکردنی دوالیزم لەکتێبی (لەدایکبوونی تراژیدی)داو پاشان نکۆڵیلێکردنی لەکتێبی (ئەودیوی چاکەو خراپە)دا, دەربارەی ئەو دەسەڵاتەی کۆسمۆپۆلتیزمی زمان ئاوا دەدوێ (ئەوەی کە بۆتەهۆی زۆرترین زەحمەت بۆ منو هێشتاش زەحمەتم دەدات ئەوەیە کە هەستدەکەم زانینی ناوی شتەکان زۆر لەناسینی خودی شتەکان گرنگترە, ناوو ناوبانگو گرنگییو برۆکێشی ئاسایی هەموو شتێ- واتە ئەو خاسییەتانەی کە سەرەتا, زۆرجار بەهەڵەو دەستنیشانکردنی خودسەرانە, وەکو جلوبەرگێك کە بەقوولیی بەناوەڕۆك و شێوەی نامۆیە هاتۆتە ئاراوە- لەبەر باوەڕی ئێمەو فراوانبوونو کامڵبوونی ئەو خاسییەتانە لەنەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیکە وردەوردە تێکەڵی ئەو شتەبووەو بووە بەشوناسو دواجار بووە بەبەدەنی ئەو شتە. شێوەی سەرەتایی هەر شتێ تەقریبەن هەمیشە دەبێت بەناوەڕۆکیو وا خۆی دەنوێنێ کە لەبنەڕەتدا ناوەڕۆکی بووە, (دانش شاد, ص٥٨).

هەروەکو لەبەشەکانی رابردوودا ئاماژەی بۆ کراوە, ئەوە پیاوبوو کە هەموو شتێکی بەوە دەخولقاند کە مانا و پێناسەی پێدەبەخشی, پیاو بەهەمان رێگە ژنیش خەڵقدەکات کە دنیاکەی پێ خەڵق دەکات, بەپێی قسەی نیچە, پیاو ئەم کارە بە (دەسەڵاتی ناونان) ئەنجامدەدات. هەروەها لەفەسڵی پێنجەمی (زانستی شاد)دا, نیچە بەڕاشکاویی بۆ قسەکردن لەسەر عەشقی دوو رەگەزی جیاواز, سوود لەزمانی سەروەرو کۆیلە یان زمانی پیاوو ژن وەردەگرێ, نیچە دەڵێت: (عەشق بەلای ژنەوە بەمانای (تەسلیمبوونی تەواوەتییە), بەڵام ئەگەر پیاو وەکو ژن

عەشق بکات دەبێت بەکۆیلە (هەمان سەرچاوە ل٣٦٣). مایەی سەرنجە ئەوە بزانین کە لەڕوانگەی نیچەوە, فیداکاریی ژن لەعەشقیدا بەرامبەر بەپیاو, بایەخی نییە, بەڵگەی ئەم کارە لەوێدا دەبینین کە نیچە باس لەپاکیزەیی ژنان دەکات و هاودەردیی خۆی بۆ ژنان دەردەبڕێ (هەمان, سەرچاوە ل٧١) لێرەدا نیچە سەبارەت بەڕەفتاری پیاوان لەگەڵ ژناندا, بەتایبەتی لەمەسەلە سێکسییەکاندا قسە دەکات و باوەڕی وایە ئەو رەفتارەی کە پیاوان سەبارەت بەم مەسەلانە گرتوویانەتەبەر, پیاوان دەکات بە (فاعیل)ی سێکسی و ژنانیش دەکات بە (مەفعول)ی سێکسی و بەم پێیەیە کە پیاو ژیانی عاشقانەی ژن ئیفلیج دەکات, نیچە ئەوە دەستنیشاندەکات کە ژیانی عاشقانەی هەرکەسێ رۆڵێکی سەرەکیی و بنەڕەتی هەیە لەژیانی ئەو کەسەدا, نیچە لەم بارەیەوە دەنووسێ (بڕو جۆری ئارەزووی سێکسی هەر مرۆڤێ هەتا دوا ترۆپکی گیانی ئەو مرۆڤە بڕدەکات) (فراسوی خیرو شر, ص٧٥). بەقبوڵکردنی ئەم غەفڵەتە سێکسییە, ژن هەموو وزەو توانای خۆی بۆ هەبوونی ژیانێکی عاشقانەی ساغ لەدەستدەدات و جگە لەبێدەنگیی هیچ رێگەیەکی تر ناگرێتەبەر (دیسان هەمان بێدەنگیی پێشان و هەمان بێدەنگیی قووڵ: ژن هەتا لەبەرامبەر خۆشیدا بێدەنگدەبێت و چاوانی لەئاستی خۆشیدا دادەخات) (دانش شاد, ص٧١), ژن بەم بێدەنگیی و چاوداخستنەی لەبەرامبەر خۆیدا, لەڕاستیدا دەسەڵاتی شارەزایی لەدەربڕین و دەسەڵاتی خۆی لەدەستدەدات.

فیمینیستە هاوچەرخەکان بۆ تێگەیشتنی باشترو زیاتری ئەوەی کە نیچە بەدەسەڵاتی ناونان ناوی دەبات, هەوڵی زۆریانداوە بۆ ئەوەی بتوانن چەند رێگەو میتۆدێك فۆرمەڵە بکەن بۆ ئەوەی بوونی مرۆڤ لەجیهاندا راڤە بکات و ئەمەش لەکاتێکدایە کە ئەوان ئاگاداری ئەو مەسەلەیەن کە میحوەری قسەو گوتار هەمیشە لەژێر دەسەڵاتی پیاواندابووە, فیمینیستە هاوچەرخەکان بەبەکارهێنانی زاراوەی (دەسەڵاتی ناونان)ی نیچە, وا قسە دەکەن کە (پیاوان لەڕێگەی بەکارهێنانی دەسەڵاتی ناونانەوە, لەڕاستی خواست و ویستی دەسەڵاتی خۆیان زیاد دەکەن) (لین تیرل, ١٩٩٨: ص٣١٤) پیاوان لەم رێگەیەوە, نەك تەنها ژنان دەخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە, بەڵکو تەواوی جیهانیش دەخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە, بۆڤاریش بەجوانیی هەستی بەم خاڵە کرد, ئەوەتا دەڵێت: (نیشاندان و خستنەڕووی جیهان وەکو جیهانێکی واقیعی, ئیشی پیاوانە, پیاوان جیهان لەڕوانگەی خۆیانەوە وەسفدەکەن و ئەو وەسفەی جیهانیان لەگەڵ حەقیقەتی رەهادا لێتێکدەچێت) (جنس دوم, ص١٦١). دەبێ ئاگاداری ئەوەبین کە بۆڤوار دەڵێت: (حەقیقەتی رەها) لەڕاستیدا ئەو نکۆڵیی لەدەسەڵاتی ناونان ناکات کە چیرۆکی راستەقینە دەربارەی جیهان دەهێنێتە ئاراوە, بەڵکو بۆڤوار نکۆڵیی لەوە دەکات کە ئەم چیرۆکانە, چەند چیرۆکێکی لەچاککردن نەهاتووی واقیعێکی لەگۆڕان نەهاتووبن. ئەم چیرۆکانە راستەقینەن, لەبەرئەوەی دەست بۆ خوڵقاندن و داهێنانی واقیع و شتی نوێ دەبەن.

هەروەکو وتمان, نیچە لە (پاکیزەیی ژنانە)دا ئەوەی روونکردەوە کە چۆن رەمزی بوونی سێکسی ژنان, ژنان بەرەو بێدەنگیی دەبات. مەترسی بێدەنگیی, مەترسی لەدەستدانی هەموو شتێکە, ئەگەر ئێمە کار بەو گۆتەیەی نیچە بکەین کە لەشۆپنهاوەری وەرگرتووەو تیایدا دەڵێت (هەر ئەو کەسە بە کە هەیت) و روانگەی خۆمان هەبێ, لەم حاڵەتەدا دەتوانین هەموو شتێکمان هەبێت, بێدەنگیی لەترسەوە سەرچاوە دەگرێ. ترس لەئازار, ترس لەمردن, بەڕای نیچە بێدەنگیی ژنان بەهۆی ترسەوەیە لەپیاو. (هەتا ئێستا ترس لەپیاو بەباشی ژنانی لەڕەگ وڕیشەوە تاساندووەو جڵەوی کردوون) (فراسوی خیروشر ص٢٣٢) کەواتە ژن دەبێ ئەو بێدەنگییەی خۆی بشکێنێ, دەبێ باسی ئەزموونە تایبەتییەکانی خۆی و خواست و ویستەکانی خۆی بکات, ژن دەبێ دەسەڵاتی ناونان بەدەستبێنێ بۆ ئەوەی لەو رێگەیەوە بتوانێ رەگەزو پیاوسالاریی و زەبوونیی ژنان و زۆر لەم وتەزایانە نەك وەکو پێوەری ئاسایی و پەسەندکراو, بەڵکو وەکو چەند شتێ لەبەرچاو بگرێ کە لەڕێگەی ئەو دەسەڵاتەوە واتە دەسەڵاتی ناونان, دروستبوون, هەروەها بەشێوەیەکی جیاوازو بەئاراستەی خوڵقاندنی واقیعێکی ناسێکسی تازە زمان و دەسەڵاتی قسەکردن بەکاربێنێ, هەروەها لەم بارەیەوە, نیچە خۆشی ئەوەمان بیردەخاتەوە کە (تەنها لەپلەوپایەی خوڵقێنەردا دەتوانین شتێك لەناوبەرین: هەڵبەتە نابێ ئەوەش فەرامۆشبکەین کە تەنها بەداهێنانی

ناوی نوێ و هەڵسەنگاندن و ئەگەرە تازەکان دەتوانین بەرەبەرە شتی تازە بخولقێنین) (دانش شاد, ص٥٨).

*****

لەبیری نیچەدا هێشتا زۆر لایەن هەیە کە کاری لەبیری فیمینیستی هاوچەرخ کردووەو ئێمە تەنها ئاماژەمان بۆ هەندێکیان کردووە, نیچە تیۆریستێکی گەورەیەو لەم رووەوە بەلای فیمینیستەکانەوە گرنگە, وێڕای دژایەتی ژن لەلایەن نیچەوەو بوغزاندنی فیمینیزم و رەخنەگرتن لەئاکاری کۆیلایەتی, رەخنەکانی نیچە زۆر زوو گوێگرێکی زۆری بەلای خۆیدا بەکێشکرد و لەنێو هەموو ئەوانەشدا, زۆربەیان ژن و چینی کرێکارن, راستە کە رەخنەی نیچە لەلیبرالیزم و یەکسانیخوازیی ئەوی لای زۆر لەو فیمینیستە ئەمریکایی و بەریتانیانە وەدەرنا کە ئامانجی سیاسی و ئابووریيان هەیەو زیاتر جەخت لەبنەمای سیاسی دەکەنەوە بۆ ئازادیی ژنان, بەڵام بیروبۆچوونەکانی نیچە دەربارەی رەگەز و چاکەکاریی و رەخنەگرتنی لەدۆگماتیزم و بیری دەستەبژێریی رۆحانیی نیچەی لای زۆربەی ژنان کردووە بەرێنیشاندەر و خۆشەویستی کردووە.

نیچە رەخنەی لەرێبازی عەقڵانیی خۆرئاوا و ئەو کلتورە گرت کە تاکو ماوەیەکی دوورودرێژ فەلسەفەی کردبووە مەداری خۆی و وەکو زۆربەی فیمینیستەکان زۆر لەدۆگماتیزمە فەلسەفییەکان رەتدەکاتەوە. نیچە ئەو بیروبۆچوونانەی کە دەربارەی دەسەڵات بوو هاوشانی متمانەپێکردن, بەتێڕوانینی نوێ لەفەلسەفەدا, واتە بەرەخنەی کلتوری جینالۆجیا و سایکۆلۆجیا خستەڕوو, نیچە باوەڕی بەخواستی دەسەڵات و متمانەکەی هەیە لەقەڵەمڕەوی نا سیاسی رێک لەبەر هەمان هۆ رەخنە لەپیاوسالاریی و باوکسالاریی دەگرێ و لەم رووەوەیە کە فەلسەفەکەی نیچە بۆ زۆر لەفەیلەسووفە پیاوسالارەکان بیزارکەرە. نیچە ئەوە نیشاندەدات کە باوکسالاریی لەبەرئەوە متمانەی خۆی بەدەستناهێنێ کە متمانەکەی راستە, بەڵکو حکومەتی پیاوسالار بەهۆی ئەو دەسەڵاتەوە کە هەیەتی و لەراستیدا لەرێگەی زۆر و سەرکوتکردنەوە متمانەی خۆی بەدەستدەهێنێ. لێرەدا چەمکی خواستی دەسەڵاتی نیچە, مانایەکی زۆر گرنگ لەخۆی دەگرێ و ئەوەش ئەوەیە کە خواستی دەسەڵات لەلاوازیی ئەوی دی و زاڵبوون بەسەریدا نییە, بەڵکو خواستی دەسەڵات بۆ خۆی زاڵبوونە, ئەم مەسەلەیە بۆ خۆی گوزارشت لەوە دەکات کە زۆر شایستەتربوو ئەگەر بایەخمان بەرەخنەگرتنی نیچە لەپیاوسالاریی و متمانەی باوکسالاریی بدایە. لەم رووەوە, باسی دەسەڵات و خواستی دەسەڵات لەبیری نیچەدا بەلای فیمینیستەکانەوە زۆر گرنگ و بنەڕەتییە, مەبەستی نیچە لەدەسەڵات, ئەو دەسەڵاتە نییە کە حکومەتی پیاوسالار لەزۆر شوێنی بوارەکانی ژیاندا پیادەیکردووە بەڵکو خواستی دەسەڵات چەمکێکی باڵاترو فراوانترە.

نیچـــە بەبایەخدانــــە تایبەتییەکـــەی بەچـــەمکی تۆڵەسـەندنەوە رێگـە بـۆ فەیلەسـوفە فیمینیسـتەکان ئاواڵـە دەکات, ئەو رێگەیەی کە تیایدا ئەوە نیشان بدەن کە تاکو ئێسـتا تۆڵەسـەندنەوەی پیـاوان, ژنـانی سـەرکوتکردووەو هـەمان ئـەم شـیکردنەوەیەی سـەبارەت بەتۆڵەکردنـەوە لای فەیلەسوفە فیمینیستەکان بۆ تێگەیشتنی ئەوەی هەتا ئێستا لەدژی ژنان وتویەتی و کاری پێکراوە, زۆر گرنگیی پەیدا

دەکات.

نیچە لەرەخنەگرتن لەئارمانی دوورەپەرێزیدا, ئارمانێکی مەبەستە کە بەئاراستەی سووککردن و بێبەهاکردنی ژیان بەرەوپێشەوە دەچێ و لەم رێگەیەوە جیهانی ماددیی بێبەها دەکات. نیچە ئەم دنیایە بەهۆ (وەسیلە)یەك بۆ گەیشتن بـەجیهانێکی جاویدانـەو رۆحیـی لەبەرچـاودەگرێ و ئـەوە نیشـاندەدات کـە چـۆن لەهـەمان ئارمـان رێگـە بەقەشـەو فەیلەسوفەکان دەدات بۆ بەسەر جیهانی ماددیی و نا رۆحیدا زاڵـبن و هـــەمان مەســـەلە رێگەیـــەکی زۆری بـــۆ رەخنـــەی فیمینیســـتی فەراهـــەمکردووە, هـــەروەها رەتکردنـــەوەی دوالیزم و گشت جۆرە رووبەرووبوونەوەیەك و باوەڕ نـەبوون بەناکۆکیی بەهاکان, یەکێکی ترە لەو ئەنجامە بەکەڵکانەی کە فەلسەفەکەی نیچە بۆ ئەو فەیلەسوفانەی فەراهەمکردووە کە دەربارەی ژن و مەسەلە تایبەتییەکانی ژن توێژینەوە دەکەن.

سەرچاوە/

-گۆڤاری- نامە فرهنگ شمارە ٤٣ لاپەرە ٨٩-١٠١